

БОШКО Ј. СУВАЈЦИЋ*

*Филолошки факултет
Универзитета у Београду*

ВУК И 1847.

Година 1847. сматра се одлучујућом годином у погледу тријумфалног окончавања Вукове борбе за увођење народног језика у српску књижевност, као и за револуционарни преображај српског културног обрасца те неподељено прихватање његових реформаторско-просветитељских идеја. Ипак, 1847. година је за Вука била и година великих искушења.

Кључне речи: Вук Караџић, *Нови завети*, народни језик, превод, црквена забрана, Вукова реписка

Од почетка реформаторског рада, од бриљантног изласка на јавну сцену 1814. године па до појављивања превода *Новой завети* на народни језик 1847. године, Вук је сазрео. У међувремену је мењао своје ставове прилагођавајући их околностима, мада је много више околности прилагођавао својим ставовима. Година 1847. из ове перспективе делује као врхунац Вукове мисије. Као заслужена награда. Као непокварени и величанствени тријумф. А изнутра, из саме те године, све је изгледало другачије. Вук се нашао пред највећим искушењима до тада. И једва им је одолео:

Све до 1844 године Вук је имао свакојаким тешкоћа око издања сваке своје књиге, али ни око које није толико као око ове, зато и вели у предговору: „Историја је овога пријевода, од године 1815 до данас, врло знатна а на много мјеста и смијешна, али је и дуга и широка, за то се за сад мора изоставити.” – Кад су по његову изласку из штампе полетеле разне клевете, он је почео да је пише, али је остала несвршена, дотерао је само до половине 1821 године. Не мање је знатна и његова историја после штампања, и заиста је вредно да се обе у целини опишу (Стојановић 1924: 601).

* bosko.suvajdzic@mts.rs

А управо је 1847. година требало да буде година одмора и смирења после жестоких деценија утука и борби. Вук је, од када је уставобранитељска влада повољно решила питање његове пензије, све чешће навраћао у Београд. Забележено је да је средином маја 1846. године стигао у Београд са пријатељем адвокатом Мојсијем Георгијевићем. Стигао је и да, после 37 година, посети Тршић (в. Димитријевић 2011: 356). И коначно, крајем јула 1847 г. изашла је из штампе дуго очекивана књига, *Нови Завети Госнога нашега Исуса Христа*, „Вуков превод који је 27 година лежао у рукопису” (Љ. Стојановић):

Ове године, веома значајне за нашу културу, појавиће се четири врхунска дјела оновременог нашег „књижевства”: Вуков *Нови завети*, Његошев *Горски вијенац*, *Песме* Бранка Радичевића, издања бечких Јермена и Даничићев *Рај* за српски језик и *правоиис* – из будимске штампарије. Свако од њих, на свој начин и у свом подручју, показаће и доказаће неоспорива преимућства народног језика, живог и животворног. Стога се 1847. година узима као преломна у мучној и жучној бици да српски језик заузме мјесто у нашој књизи, симболично – као година побједи народног језика, којој ће и Вук и Његош приложити изузетна дјела (Добрашиновић 2012: 67).

Као што се зна, Вукова борба је имала различите мена. Вук је у појединим фазама свога развоја имао до те мере узбудљив живот да се могао упоредити са најузбудљивијим политичким трилером. Једна од најтрауматичнијих тачака његове борбе била је управо 1847. година:

Вук, устаник који прима ударце и немилосрдно их задаје, који без жаљења оставља мртве за собом, једна концентрисана и систематизована стихија, идеолог и апологет победоносног српског сељаштва, најбројнијег и најдинамичнијег дела народа у то време, упустио се у борбу против једног на изглед кремено чврстог света, против угледних појединаца, против свих тадашњих књижевника, против моћних институција, против митрополита, против владара, против целог једног друштвеног система. Невероватна комбинација устаничког голаћа, сељачког трибуна, видовитог политичара и педантног научника, Вук је ’тумарнуо’ у историјску гужву, у мутну матицу и, након четврт века непрекидне и свестране активности, пркосно огласио победу: ’Хвала Богу! Ево нас већ на обали!’ (Селимовић 1983: 39).

Вукова реформа се јесте мењала, али је њена основна интенција остајала непромењеном и непроменљивом. Требало је показати све неслућене могућности српског народног језика у књижевности, па и у означавању најделикатнијих духовних садржаја. Идеју о преводу *Новой завети* Вуку је, као и у свим његовим важним пословима, дискретно сугерисао Јернеј

Копитар. У писму од 11. априла 1815. године, Копитар „први пут, као узгред, вели да он мора једном превести Библију на српски за Лондонско Библиско Друштво за добру награду” (Стојановић 1924: 601). Вук је ово, дабоме, заинтриговало, али се најпре нећкао, изговарајући се да превод мора начинити неколико људи, који познају „различне језике”, у одговору датованом у Сремским Карловцима 20. априла 1815. године:

Пословице тежко се купе, јербо то мора човек да чека док когод рекне. А превод библие на Сербски, то би славно и преполезно било; али то друге људе чека а не мене; јербо ту треба неколико људи кои различне језике знаю (Вук, Преписка I, бр. 48, 228).

Даље се, као што знамо, ова тема интензивно разматра у Вуковој кореспонденцији са Лукијаном Мушицким. Мушицки је, на Вуков предлог да преведе Библију, позитивно реаговао, мислећи да на тај начин отплати велике дугове у којима се манастир Шишатовац нашао. У целокупној причи о преводу *Новой завети*, Пинкертонова награда није представљала мали подстицај. Видимо то и из писма Лукијана Мушицког Вуку, датованог у Карловцима 15. новембра 1816. године.

Ако бы ми Пинкертоны могао помоћи, я бы се прімію превода Новог' Завѣта на Сербски. Нужда бы ме поштрила, да скоріе радимъ. – И може быти да бы ме спасло. Но много я требамъ, Богъ вѣсть, шта ће самномъ быти. – Къ оном' преводу, я мыслимъ, да е нужданъ сщенникъ, и кои орігіналь разуме, да изъ потока не црпи. Светыня се гнуша просты руку – то естъ – по мнѣнію наши Србляя. Я нисамъ радъ Вама преотети. Искренно говоримъ: правіо я или другій. – Морао бы бити сщенникъ. Изъ многихъ причинъ (Вук, Преписка I, бр. 102, 337).

Мушицки износи идеју да би било добро да се дају упоредо словенски оригинал и превод, како народ не би заборавио сладости „прекрасног славенског језика”, у писму од 17/29. новембра 1816. године:

О Србском' преводу Бібліе ово мыслимъ и непоколебимо держимъ, да се преводъ са славенскимъ орігіналомъ заедно т. е. съ друге стране печата (кад' годъ то буде), да не бы како прекрасныи славенскій езыкъ, исчезнувши испредъ очію народа, мало по мало дошао у презреніе и забвеніе, и да небы преводъ Сербскій, безъ подлинника, или орігінална текста, губію повѣреніе и светыню. Друго, да се преводъ Сербскій печата иждивеніем С. Петербургског' Содружества, а не Лондонског'. Лако можете знати причину. Лакше бы церква Сербска допустила простыи преводъ, и цѣо бы народъ съ већимъ повѣреніемъ прімію, само зато, што е Россія съ нама единовѣрна (Вук, Преписка I, бр. 107, 347–348).

Вук је ово друго прихватио, у потпуности. Али се, што се тиче предлога да Мушицки преведе *Нови завет*, сада начинио невешт, у писму из Беча од 24. 11 / 06. 12. 1816. године:

Одъ Пинкертона за садъ не'ма ништа, то су понајвише Копьтарове фантазіе: он више себи воображава (као што жели) него што быти може. Садъ се чуе да су велика гонения (и по Англии) против Библияша постала (Вук, Преписка I, бр. 110, 353).

Да Вук интензивно размишља о неким решењима у вези са превођењем *Новой завети*, што посредно сведочи и о његовој решености да се овога посла сам подухвати, сведоче и врло конкретна питања која поставља Мушицком гледе превода, у писму од 10. децембра 1816:

Мнѣніе Ваше о Библии допада намсе нама обоици, и кад' бы што было, тако бы требало да буде. Ласно е оно превести; *овай ради овоѣа, а онай оноѣа*, него вы переведите изъ Лукина Евангелія главу 13 или изъ Јованова главу 4^{ту} (или обадвѣ) пакъ нам' пошльте да се и мы увѣримо *яко добро естѣ* (Вук, Преписка I, бр. 113, 356).

Вук се, у истом писму саглашава и са предлогом да упоредо иду превод и словенски оригинал:

Да се мало вратимъ къ Библии; неће Славенскій языкъ никадъ у презрѣніе и забвеніе доћи не бойте се: што Поповима и Калугъерима ползу доноси, и чега се они изъ тога узрока приме, оно не може безъ великога сіясета пропасти. Него бы требало зато Славенско поредъ Србскога напечатати: едно вѣрности ради превода, а друго да бы люди болъ познали Славенскій языкъ (Исто: 357).

Као што се зна, Вук је непуне три деценије покушавао да за свој превод *Новой завети* добије подршку црквених власти. Забележено је да се, тражећи одобрење Цркве, обратио и тек завладиченом Петру II Петровићу Његошу 1833. године, по његовом повратку из Русије. Његош је „без двоумљења” потписао текст, односно „свједоџбу”, коју му је вероватно сам Вук и саставио:

Свједоџба којом ми дољепотписани свједочимо, да је познатога србскога списатеља Г. Вука Стефановића Караџића превод *Новой завети* на Српски језик чист и правичан [! правилан], и да је наша воља и жеља да се поменути превод на свијет изда на ползу и душевно спасеније народа Србскога, на које с овим својеручним потписом и обичним печатом потврђујем свједоџбом и наш Архиепископски благослов дајем. У Бечу 9-га Октомврија 1833-е године. Владика Црногорски и Брдски Петар Петровић (Добрашиновић 2012: 67–68).

Кореспонденција између Вука и Његоша поводом штампања Вуковог превода *Новой заветѣ* даје драгоцене податке о односу двојице великана српске књижевности и културе у у Бечу, поткрај Његошева живота:

По казивању Милорада Медаковића, Вук је тражио од Његоша благослов и те зиме, 1846–1847, у вријеме његовог боравка у Бечу, дјело је већ било у штампи. „Не то, Вуче, за мене, нити су то моји последици – узвратио му је владика – него ето у Унгарији доста научених српских владика, који су учили и познају сва црквена правила и каноне, па се ти обрати к њима како ти правима архиепископа да ти даду благослов; а да иштеш од мене благослов за ослобођење браће Срба испод неносних јармова и за набавку оружја иђенја у рат, у томе сам ти ја прави владика, па би ти и да' благослова колико оћеш; али ти, Вуче, ниеси за то, колико ни ја за оно прво.” Кад се, међутим, крајем 40-их година обрушило све од власти на Вуков превод, Његош му је саучесно писао: „Ја бихъ веома радъ быо да се не ополчила српска Епархія, на Вашъ преводъ новаго завѣта” (Добрашиновић 2012: 68).

Због чега је Црква забрањивала Вуков превод и онемогућавала његово ширење у Аустрији и у Србији? У целокупној Вуковој борби, без обзира на све његове мене и промене, постоји једна изразита константа: напор да се у свим сферама његовог књижевног дела може „познати и прави наш народни језик” (Вук, Нови завет, 15). Од дубина епископске традиције до библијских садржаја *Светиоѣ писма*. Вук се, међутим, у том хтењу суочио са (не)оправданом критиком да у народном језику нема довољно лексичког потенцијала за означавање апстрактних појмова у књижевности. У вези са овим позната је анегдота о разговору између Вука и владике Његоша, коју је забележио Милан Ђ. Милићевић:

Једно вече рећи ће владика Вуку: „Баш, господине Вуче, ови је наш језик веома сиромашан. Он нема ријечи за 'идеју', нема ни за 'еру' и за толике друге појмове.” –

„Господару, одговори Вук, кад је народ могао наћи име за сваки дио, сваки дјелић, свако парче и сваку чивију на колима, нашао би и за то ријечи да му је требало. Кад устреба, наћи ће!” (Милићевић 1891: 277).

Знајући где је најрањивији када је реч о канонском тексту, Вук у *Предговору Новог Заветѣ Господѣ нашегѣ Исуса Христа* акценат ставља на лексички фонд свог превода, од турцизама, преко речи које су посрбљене од „славенскијех”, до кованица („Има ријечи 84 којијех нијесам чуо у народу да се говоре, него сам их ја начинио...” Вук, Нови завет, 16). Посебно истиче да се трудио да превод, што је могуће више, буде „и чистијем народнијем језиком”:

У превођењу сваке књиге дужан је онај који преводи старати се да пријевод што је више могуће буде вјеран, т. ј. да се не каже што ни друкчије ни мање ни више, него управо онако и онолико као што је у оригиналу. У превођењу светога писма на то се особито мора пазити, и за то се у гдјекојијем пријеводима, међу којима је и наш Славенски, више пазило на превођење *ријечи* са свима граматичнијем премјенама него на *смисао*: с тога је у највише пријевода језик рђав и тежак разумјети. Ја сам се трудио да овај пријевод буде вјеран, каоно ти свето писмо, али што је могуће више да буде и нашијем чистијем народнијем језиком (Вук, Нови завјет, 13).

Како примећује М. Матицки, Вук свој превод *Откривења Јовановој* и завршава у духу „чистог народног језика”, уводећи у хоризонт појмовног регистра *Светој писма* свети појам српске усмене поезије, путовођу српском народу у епоси пробуђеног национализма у XIX веку, најсјајнију међу врсницама, *звезду Данцигу*:

Ја Исус послах анђела својега да вам ово посвједочи у црквама. Ја сам коријен и род Давидов, и сјајна звијезда даница. (Вук, Нови завјет, 456)

Истовремено, Вук чини све што може да се његов превод, макар и у коректури, одштампа са обећаним, а неизреченим благословом митрополита Јосифа Рајачића, предвиђајући, очигледно, неповољан ток догађаја.

Вук Караџић – Јосифу Рајачићу, Беч, 5. јули 1847.

Ваша Екселенција

Премиљостиви Архипастору!

Не имавши среће за прошавшијех готово осам недјеља примити од В. Е. и какав одговор за свој пријевод Новог завјета морам Вас узнемирити на ново молбом за то.

Уз ову препокорну молбу шаљем В. Е. и три пошљедна листа с предговором к поменутој књизи. У предговору ћете наћи све оно што сам Вам пролетос говорио за тај пријевод.

Неисказано ће ми бити жао, ако ову књигу узморам пустити у свијет без имена В. Е. Ако В. Е. по својему и лањскоме и ономлањскоме премиљостивом обећању допустите да на њој наштампам, да је с Вашијем благословом, Ви ћете имати дијел само у слави, а за погрјешке ја ћу одговарати и сву срамоту за њих примам на самога себе. [...]

Ако сам тако срећан да ми В. Е. испуните ову молбу и жељу, онда се препокорно молим, да бисте ми што је могуће прије послали о томе право свједочанство (како ми допуштате да могу на заглављу мојега пријевода Новог завјета на Српски језик наштампати да је с Вашијем благословом); ако ми је суђено да ја и у

овоме послу останем сам, а оно се препокорно молим да бисте ме и о томе што је могуће прије удостојили одговора да чекајући узалуд више не дангубим... (Вук, Преписка VII, 1843–1847, бр. 464, 788–789).

Реакције на Вуков превод *Новой завети* биле су муњевите и жестоке. Можда и очекиване. Митрополит карловачки Јосиф Рајачић, потоњи патријарх Српске православне цркве, обратио се непосредно царској круни, највишој инстанци у Хабзбуршкој монархији, „да изрази свој протест што је у штампарији мехитариста, јерменских калуђера гркокатоличке вероисповести у Бечу, који су држали лиценцу за штампање књига ћирилицом, објављен на српском језику *Нови завет Госнога нашег Исуса Христа*. Ова књига штампана је без сагласности цркве, наводио је архиепископ и митрополит, и она може да заведе читаоца, па би је зато требало забранити и све њене примерке заплени. Сличан захтев упутиће митрополит београдски Петар Јовановић српској влади, тражећи од попечитеља просвеченија – министра просвете, да се спречи уношење и „распрострањеније“ ове опаке књиге, те да се сви овакви примерци конфискују и прекршитељи подвргну строгој казни. Узбуна због овог превода била је свеопшта и њиме су се неминовно морале позабавити највише установе, како у Аустрији тако и у Србији. А из места свог изгнанства у овом спору навелико се огласио и кнез Милош, свргнут са престола али у очекивању да ће га поново позвати у Србију” (Константиновић 1997: 58).

Како се Српска Војводина налазила на територији Краљевине Мађарске, круна је упутила предмет мађарској канцеларији, при двору у Бечу, Тако ће у име круне гроф Апоњи (Arponyi) наредити грофу Седлницком (Josef Graf Sedlnitzky), шефу полиције у Бечу, пошто је наведено дело и објављено у Бечу, да неодложно поведе истрагу о томе да ли је поменуто јеванђеље заиста штампано у наведеној штампарији, када је дато одобрење за штампање и какав је поступак цензуре обављен. У Србији пак, ова књига је сместа била забрањена и забрана обзнањена у *Српским новинама*, у броју од 28. септембра 1847. године, пошто су неколико дана пре тога већ сва окружна начелства примила детаљно упутство шта све да ураде како би ова књига засвагда нестала, као да је никад није ни било (Константиновић 1997: 59).

У Аустрији је спроведена ревносна и темељна полицијска истрага. Утврђено је да је дозвола цензора за српски језик при Дворској билиотеци у Бечу постојала. Копитарев наследник, Франц Миклошић, оценио је „да је у раду на превођењу овога дела битну улогу имао и кустос дворске библиотеке Јернеј Копитар”, посебно истичући корист коју ће од појављи-

вања ове књиге имати аустријски поданици српске православне вере „који немају редовну верску наставу а њихово се богослужење обавља на језику који 'ни свештеницима није потпуно разумљив', што није случај са језиком ове књиге, па, дакле, 'како уопште нема српских књига које би могле допринети моралном поучавању народа – та околност чини појаву српског превода *Новой завети* веома пожељном” (Константиновић 1997: 60–61).

Црква је, међутим, имала права да се жали. Наиме, изборивши се с тешком муком за право да се без њене дозволе не сме штампати ниједна књига из њене области, из разумљивих разлога спречавања уношења туђих догматских схватања у њено учење, српска православна црква је можда и морала да реагује:

Српска православна црква се с разлогом могла жалити, јер према царском указу из 1783. године, ниједна књига из њене области није се смела објавити без претходне сагласности цркве (Константиновић 1997: 61).

Седлницки се обратио митрополиту Рајачићу, са питањем да ближе означи чиме би ова књига могла „да заведе читаоца”. С друге стране, затражио је мишљење цензора специјално задуженог за теолошка питања, доктора Штајнера (Steiner), а овај ће у свом извештају написати да је превод на српски језик „веран колико је највише могуће” и да у овом погледу не даје никаквог повода за приговор:

Превод одговара духу и облицима српског народног језика, а што се тиче бојазни да би овакав превод могао водити у разне заблуде, цензору се чини да за ово нема разлога, и да ће бити пре да је црква против овог превода због тога што је сачињен на народном језику. Источна црква, примећује рецензент, не само што не помаже ширење *Светиој писма* на народном језику, већ ово ширење уме и да омета, а разлоге за овакав њен став ваља видети у чињеници што су се кроз народно предање многа места из *Светиој писма* потпуно извитоперила, па је црква у том погледу изгубила сваку контролу (Константиновић 1997: 61–62).

Гроф Седлницки је предузео кораке и да се обави полицијско саслушање Вука Караџића, „како би се добило његово признање о побудама и контексту објављивања превода *Новой завети*”. Вуково саслушање обављено је 12. јануара 1848. године. О свему овоме сачувани су подаци у бечким архивским изворима:

Гроф Ј. Седлницки – Бечкој полицијској дирекцији (Беч, 19. децембра 1847)

Декрет цесарско-краљевској главној дирекцији полиције!

Православни архиепископ и митрополит карловачки, Јосиф Рајачић, поднео је преко Президијума краљевско-угарске Дворске канцеларије мишљење и предлог да се заплени *Нови завјеш* који је саставио српски писац Вук Стефановић Караџић на српском језику и одштапао у овдашњој штампарији Мехитариста. По његовом мишљењу и мишљењу двојице епископа који су одређени за ревизију, овакво дело могло би довести у заблуду читаоце, а пре штампања, није прошло кроз прописано цензурисање.

Како сам се уверио из приложених аката, поткрао се, свакако, пропуст што је овдашње царско-краљевско Цензурско звање наведену верску књигу, намењену очигледно православцима примило без потписане сагласности православног Митрополита и, по одобрењу српског цензора, пустило у штампу.

Пошто је потврђено чињенично стање, обратио сам се Президијуму краљевско-угарске Дворске канцеларије да би се наведени жалилац позвао да у духу постојећих прописа ближе означи неопходна места која би читаоце могла довести у заблуду, како би се према њиховој оцени могло наредити што је потребно. Истовремено сам наредио овдашњем цесарско-краљевском Цензурском звању да тачно утврди колико је примерака књиге штампано у штампарији Мехитариста, ко их је од њих преузео, колико је примерака продато и колико је примерака преостало, и у чијим су рукама.

Из извештаја, које је поднело цесарско-краљевско Цензурско звање, утврђено је поуздано само то да је у штампарији Мехитариста штампано две хиљаде примерака овог дела и да се тамо налази још осамдесет дефектних примерака које је потписало цесарско-краљевско Цензурско звање. Нема, пак, објашњења ко је стварно преузео издање поменуте књиге, куда и коме је послато осгалих 1.920 примерака које је испоручила штампарија Мехитариста, по каквим брачунским и комисионим условима.

Стога саопштавам извештај овдашњег цесарско-краљевског Цензурског звања с налогом да тачно и упорно настави рад на даљем расветљавању наведених питања у штампарији Мехитариста, а према потреби да саслуша и српског писца Вука Стефановића Караџића који станује у Landstrasse, Ungargasse, №. 362.

О резултатима ислеђивања да ми се, што пре, поднесе извештај (Добрашиновић 1986: 232–233).

Веома је интересантан *Записник са Полицијској саслушања Вука Караџића* поводом штампања *Новой завјеша*, из кога се види да се Вук достојанствено држао у врло мучној ситуацији полицијског ислеђивања, али и испољио праведну увређеност због забране своје књиге, ставом да „нема нико право да се меша у начин писања и у језик, утолико мање, што се ја већ тридесет година бавим проучавањем српског језика и од свих сам стручњака признат као позвани судија” (Беч, 12. јануара 1848):

Јануар, 1848. год.

Састављен код цесарско-краљевске Окружне полиције Landstrasse са, ниже-именованим, поводом 9. овог месеца, бр. 23545/4266.

По претходној опомени да говори истину и да, по захтеву, објасни ко је преузео издање *Новой заветџа* који је он превео на српски језик и штампао код овдашњих Мехитариста, коме је послато осталих 1.920 примерака и под каквим обрачунским и комисионим условима, именовани је изјавио:

Зовем се Вук Стефановић Караџић, српски сам писац и доктор филозофије. Рођен сам у Тршићу у Србији. Од 1813. године сам у овом граду. Стар сам шездесет година, православне вере, станујем у Landstrasse №. 362 и никада нисам имао било какву судску неприлику.

О узроку мога саслушања имам да изјавим следеће:

Још 1819. и 1820. године превео сам *Нови заветџ* на српски језик за Енглеско-руско библијско друштво. Рукопис је, супротно уговору, био дат на преглед професору физике и руском сенатору Атанасију Стојковићу, родом из Срема. Овај је одбацио моје дело под изговором да је превод на језику простог народа, што је и била сврха превода. Затим је примио налог од Руског библијског друштва да поправи моје дело, што је и учинио, само што је уместо чисто српских речи ставио руске, старословенске и речи које је сам сковао.

Пошто је на овај начин искварио мој рукопис више од половине (ја сам га касније поклатио цесарско-краљевској Дворској библиотеци), издејствовао је код Друштва, ради избегавања даљих исправки, да сам сачини један нови и бољи превод *Новой заветџа*. После тога враћен ми је рукопис и нисам добио још двеста дуката, Друштво ми је било обећало пет стотина, а исплатило триста.

Стојковић је на основу мог превода сачинио нови према његовом схватању, који је, без даље оцене, штампан у Петрограду 1824. године. Пошто су биле подигнуте многе оптужбе, да језик којим је дело штампано није ни српски ни руски ни старословенски, већ једна мешавина сва три језика без правила, дело је конфисковано и само је неколико примерака продрло у јавност. То су, свакако, били они примерци који су поклоњени преводиоцу. Касније је овај превод, вероватно на основу преговора са Стојковићем, дословно штампало у Лајпцигу Енглеско библијско друштво.

Пошто сам видео да се тај превод шири без сметње, како у Угарској тако и у Србији, а нисам желео да моје дело, које је било подлога и које је писано с мојим текстом, на чисто српском народном језику, пропадне нити да га унакажено издају незналице и непријатељи српског језика, какав је Стојковић, желео сам да пре своје смрти, ради користи народу и његовом језику, још штампам ово дело преведено с великим трудом и тачношћу.

Заокупљен овим мислима, упитао сам пре три године, тада овде присутног карловачког митрополита Рајачића, у гостионици „Бело јагње” у Леополдстату, у присуству будимског епископа Платона Атанацковића и садашњег далматинског епископа Мутибарића, за благослов издању мог превода *Новой заветџа*. Он је тада одговорио да нема разлога да то не учини.

Пошто сам видео да, у начелу, нема ништа против, предао сам свој рукопис славном Цензурском звању, од којег сам 18. фебруара 1845. године добио:

„Imprimatur”. Потом сам га предао Мехитаристима. Према предрачуно од 5. јануара 1848. године, који имам у рукама, уговорио сам штампање две хиљаде примерака за 968 флорина и 10 кр. и обавезао сам се да плаћам 5% интереса од завршетка штампања концем јуна 1847. године до коначне исплате, пошто до сада нисам био у стању да дам отплату.

Пошто ми Срби још немамо уредну трговину књига, сваки писац мора сам да се стара о штампању и продаји свог дела, па сам овај рад, као и раније књижевне радове, штампао на свој ризик. Штампање је довршено средином прошле године.

Од две хиљаде примерака, остало је у штампарији, на залихи, осамдесет, које је цесарско-краљевско Цензурско звање секвестрисало. Хиљаду примерака послао сам преко штампарије Мехитариста и преко Лајпцига књижару Георгу Рајмеру у Берлин. Он би продавао примерак по двадесет један флорин нето, што се, наравно, односи на примерке које прода, а не да их унапред плати. Он има и друга моја дела и с њим одржавам трговачке везе већ двадесет година. Двеста примерака послао сам у Црну Гору Владици да се тамо продају по два флорина, а то је могло да буде средином прошле године. По истој цени послао сам сто примерака у Загреб професору Бабукићу, затим сто примерака Бобовићу у Пешту, сто примерака у Москву професору Погодину, сто примерака у Београд Гавриловићу, мом пријатељу, сто примерака у Трст учитељу Владисављевићу, а преко стотину сам поклатио пријатељима и познаницима. Педесет примерака сам послао у Нови Сад тамошњем књижару Стојановићу, двадесет у Темишвар мом пријатељу Радичевићу и двадесет примерака у Вуковар трговцу Јустину Михаиловићу. Десет сам послао у Осигек Георгијевићу, адвокату, мом пријатељу, тако да више немам ни један примерак.

На крају изјављујем да нисам ни од кога примио аконтацију у новцу и да сам ово издање штампао на свој рачун уз делимичну отплату.

Немам више ништа да додам већ да замолим тужиоце да тачно прочитају моје дело и пријаве све евентуалне грешке против догми наше цркве; спреман сам потом да све изменим и поново штампам све што стручњаци потврде исправним. Сем оваквих грешака, сматрам да нема нико право да се меша у начин писања и у језик, утолико мање, што се ја већ тридесет година бавим проучавањем српског језика и од свих сам стручњака признат као позвани судија (Добрашиновић 1986: 233–236).

Истовремено, из Вукове преписке, може се реконструисати замах и опсег општег метежа и узбуне због Вукове „прогнане” књиге, од Беча, преко Пеште, Вуковара, Карловаца, Трста и Новог Сада до Земуна и Београда.

Ђуро Даничић, тако, из Пеште, где припрема за штампу *Рачи за српски језик и правопис*, у писму од 13. августа 1847. године, расправља са Вуком и о *Новом завјешћу*:

Господине!

Ја сам примио ваше писмо из Беча од 6-ога о. м. и у њему полицу од 50 фр. ср. За полицу сам одмах и новце примио. Ово Вам јављам као што сте жељели.

Прије неколико дана био сам код Г. Ожеговића. Њему је неисказано жао што се није могао састати с Вама послје својега разговора с Митрополитом. Он је митрополита и прије тражио, али га није било у Бечу него био отишао некуда на село, те се с њиме истом у Уторник (3-га) прије подне могао састати, а послје подне ваљало му је поћи из Беча. И тако вам не могне доспјети да каже какова разговора бјеше у Митрополита. Сав тај разговор он је мени казивао, да бих Вам у Беч јавио. Но кад сте Ви већ из Беча отишли, и кад ми пишете да ће нови завјет о вашару амо доћи,... сад мислим да није тријебе. Између осталог Ожеговић је рекао Митрополиту како му је жао, што ни он не умије (или не ће) да призна овај сада нови труд Вуков, а сав народ наш, и не само народ него и сама влада наша (вели) дужна је захвалити Вуку, и т. д. –

Ја мислим да не би с горега било јавити у новинама за Нови Завјет да је изишао и да се може добити ту и ту по то и по то, – онако само као што јављају ферлегери. – Ви мени рекосте једном да ће се Нови Завјет продавати (чини ми се) по 4 цванцике. Јесте ли на томе остали? Ако ли нијесте, хоћу ли ја откуда дознати? Међу тијем ја ћу писати Радичевићу. Он ће ваљда знати. –

Рат – ево га који час! Баш сада сам дошао из штампарије. Данас до подне биће готов (сложен) и пошљедњи табак. Биће га четири табака, мање двије стране. Од недјеље првијех дана биће у штампарији готов са свијем, па онда ћемо с њиме ка књижару, – па у свијет. – Ми говорасмо да у Загреб и у Тријест пошљемо из Беча кад се ја вратим. А како ћемо сад? Хоћу ли чекати док Ви не дођете? – Као ли да пошљем? – (Вук, Преписка VII, 1843–1847, бр. 479, 813–814).

О атмосфери на Митрополијском двору, поводом Вуковог превода *Новой завјешта*, сведочи, из прве руке, Јустин Михаиловић, у писму Вуку Караџићу из Вуковара од 25. септембра 1847. године:

Чудићете се кад видите, да вам једно за другим пишем, ал' кад чујете *шћ*а вам пишем престаће те се чудити. Јасам јуче био код Њ. Екселенције, и задржао ме је 4^{ри} саата код себе, прекинувши разговор због ког сам дошао, почме о вама, и о вашем преводу Свет. писма. Љути се и немило му је што *мора* и против вас ударити, каже, да је код Мађ: канцеларије захтевао да се књиге конфисцирају, пита ме, имам ли и ја јошт књига и кад му одговорим да сам већ све распродао – ућута. Ви то јамачно већ знате. Одведе ме после у собу (:у башти смо се идући разговарали:) и изнесе ми предату књигу, у којој су *три* главе с почетка, црвеним плајвазом побележене, – од њега и јошт два владике (:Живковића и Јефте:) и почне са мном сваку побележену реч прелазити, доказујући где је и зашто погрешено, и против језика и против смисла. Наравно све по *њивом* знању језика. Јасам ћутио смешио се и дабогме кадкад јест, јест, говорио. Радо сам пак смотрио да *он* ваш србизмус одобрава, па одма кад сам ја споменуо за реч *Грјо* он рече, да тако горе говоре. Мило ми је што и *он*, а Г. Груић каже и Живковић, кажу, да се нама људима у капуту не забрањује свет: писмо преводити – само

не без допуштења духовне власти да у Мађ: не треба штампати. Ко против тог основа војује, тај нам шкоди. Мени је, вели, свети *Старац*, доста тужно, што се морам и са нашим ето сад борити, мало ми је зар што су ми Мађари, Немци (:а ја спомену и Власи:) које му мило бија, на врату! Јасам Вука поштовао и одобравао што ради ценећи његове заслуге, а и сад га имам рад – а он ето што ми учини. Кажем му ја да сам вам писао, и рече пишите му опет. Ето вам ја реферира колико ми је у глави остало – све верно. [...]

Ја се надам да ће вас ово писмо интересирати. Охел? Сад имате (:а можда нисте имали, а и кога би?:) из прве руке – шта се код – и око Митрополита о вама мисли. Он је добар старац и лепо зна као Митрополит србски. Збиља! И он је за хрцеговачко наречије. *Schon das wäre genug*. Пошљите ми оно неколико књига Н. Песама, за које сам вам писао. Будите здрави! Изливајте сретно и из ти валова. Поздравите ми Г. Данићића. Груић је сасвим задовољан са Ратом, само вели има нешто, што се у претварању слова неби шњим сложио.

Одговорите ми на дугачко и широко, и уверите се о мом дојакошњем пријатељству.

Ваш Јустин (Вук, Преписка VII, 1843–1847, бр. 490, 834–835)

О прогонству Вукова превода, као и о атмосфери која је владала у Србији, сведочи писмо Јована Гавриловића, упућено Вуку Караџићу из Земуна 12. октобра 1847:

Благородны и високоученый Господине,
Любезны пріятелю!

У писму момъ прѣ неколико дана овде писаномъ, нисамъ Вамъ могао ништа казати, шта се у Србији о преводу Вашемъ новог завета говори; алъ што самъ се бојао и о чему самъ Вамъ у Трсту говорио, да ће тај Вашъ преводъ у Србији забранѣнъ бити, то се догодило: у новинама београдскимъ одъ 27. т. м. читаћете: како є Г. Митрополитъ представіо, Совѣтъ рѣшио и Князь одобрио, да се Ваша та књига у Србију не пушта, и ако се кои екземпляръ нађе, да се *конфисцира*. То се све свршило у два у три дана, ербо я самъ 25. т. м. овамо око 10 сати прешао, съ Митрополитомъ 23 после подне у башчи његовой разговарао се: и о томе ништа се говорило ніе; па како самъ я овде ово неколико дана, учини се та брука. Кодъ нашегъ Совѣта леже предложена найполезнија за земљу по неколико година, па се рассмотрити и рѣшити немогу; а ова стваръ одма се сврши: не питаюћи много далъ то валя или не! Како ће се на пролеће Г. Митрополитъ съ Вама разговарати? Далъ као и досадъ, или ће Васъ онако учтиво предусрести, као Стратимировић... (Вук, Преписка VII, 1843–1847, бр. 499, 847)

Мојсије Георгијевић такође сведочи о оштром негодовању у канцеларији Митрополитовој у Карловцима поводом садржаја Вуковог *Новой завјѣта*, али и *Рјечника*, у писму датованом у Осјеку, 1. новембра 1847. године:

[...] С Грујићем сам се и кад је овде, о доласку Ердерцега Стефана с Митрополитом био, и кад сам се ја доле у Карловце сишао, о вашем преводу разговарао. Он већ ни принципиум не апробира, што се ми лаици у свештеничке и црквене послове мешамо. Језик му је по вољи, али, вели, да се нисте Славенског Превода држали него Лутеровог и Вулгате; и како ја видим, они држе даје тај превод Римокатоличка наруџбина, и да је у том духу превођено. Веле да сте на много места целе стихове изоставили, који имају у Славенском а у вулгати нема, а то је, веле, противно духу наше Цркве. И, као што ми се чини, они раде како би се тај превод забранио. Јако вам замерају што сте у Бечу ту ствар дали цензурирати, а не код наше дуовне цензуре. Тим сте, веле, отворили пут да данас сутра какав Језуита каитихизис *наш* тамо да штампати. Ја сам бадава говорио и ви-као, да ако Бечки цензори имају ту власт, и могу се те ствари тамо цензурирати и штампати, да је тај пут и пре вас био отворен, и ко би то желео чинити, да би могао чинити, и да ви нисте то чинили: а ако није у томе ствар, онда се ни сад не мамо чега бојати. Како Митрополит о томе мисли, писао вам је Јустин. Доста то да је наша дуовна власт јако се побунила; и Грујић ми је ваљда сто пута казао: да је сад *све* покварено – али ми није тео да изјасни шта то значи. И за она места: курвање, курварство, курвати се etc. бранио сам вас, премда би и сам волио да су ту славенске речи *блуг* etc задржане, ма и не било у томе конзеквенција. Ми живимо у веку који нема унутрашње јакости, који је слаб телом и пао духом, који само ил бар много на спољашњу политику гледа; и то је уопште дух садашњег века. Зато ја и сам мислим да је оно требало обићи, јер ми, крај наше ове неklasичне и убоге изображености нисмо у стању ону реч проговорити и чути, ма да је она онде на свом месту, да на којешта друго не помислимо, на што у онај пар управо не би требало да мислимо. А управо онде има речи које човек данас не би смео у поштену друштву проговорити; н. п. цареви земаљски су се с њом курвали. Ја мислим да Христос сам устане, да би и он *данас* колко толко више на етикет пазио, и чувао се да наше слабости, а баш зато што су слабости не увреди. – Код други народа то данас већ лакше иде, као и код нас што ће лакше ићи док се мало свет научи виђати те речи штампане у књигама, ал код нас ји до данас није било доли у вашем Речнику; [...] – Митрополит се чујем јако увређен нашао, што му нисте рукопис саопштили, него наштампану готову књигу, и држи да би се преварио да вам је од своје стране благослов и допуштење дао... (Вук, Преписка VII, бр. 504, 855–856).

Док се у Аустрији водила опсежна и педантна полицијска истрага, у „књажеству србском” уприличена је општа хајка на Вуков превод: крагујевачки начелник јавља да је сместа приступио извршавању наређења, крушевачки пак „да се исти Завјет јошт нигдје у окружју овом појавио није”, у Туприји је оглашено да „књиге овог рода не сме куповати нико”, ужички начелник прописује да „ту робу не сме нико продавати”, јагодинска полиција је чак претресала домове грађана и „нашла није ничега”, у Пожаревцу је полиција „путем добоша грађанима обратила пажњу да се смотрено чу-

вају *Новой завети*”; у Неготину је начелник поставио стражу „која ће чувати да тамо не би продрео Завет као ни буди која друга авет”. Управник полиције вароши Београд, како је књигу узео „из ђумрука”, одмах ју је и прочитао, а потом, наравно, дао и књазу Александру Карађорђевићу да је прочита. Књаз је књигу, дакако, прочитао, и поред тога што је, дакако, морао бранити званични језик и званични правопис (Константиновић 1997: 63).

Овим поводом оштрим саопштењем огласио се и српски кнез у изгнанству, Милош Обреновић, у писму за Матицу српску:

Незнате ил' неаете за белай, коі намъ тай превод може нанети? Допадали Вамъ се или несмиете на Вука? Вы сте представници наше књижевности, вы оћете сами да то будете, па зашто ћутите? Я неписменъ, некњижеванъ, у годинама, па опетъ разбирамъ, шта се и у той струцы ради... Тешко народу коме бы Вук вѣру толковао..., кои зна само преписати загонѣтку, приповѣтку, одъ баке или пѣсму отъ слепца... он не преза отъ тога найвећегъ, найнѣжнѣга посла... да намъ ниѣ те вѣре было, да бы досадѣ были кое Турцы, кое Таліјани, кое Маџари, кое Ніемцы... (в. Константиновић 1997: 63–64)

Матица је одговорила, дипломатски, прогласивши се ненадлежном, али је ипак објавила Милошево писмо:

Матица је одговорила да ће ово писмо објавити, што је и учинила, уједно се огривши да би се могла „упуштати у рецензију тога, дали преводъ тай вѣру нашу подкопава или не? кое у кругъ духовне власти спада... а касателно пакъ чистоте љезика, Матица очекива отъ поедины членова свои, да изъ овогъ погледа сами преводъ тай достойной критики подвргну...” (Константиновић 1997: 64).

С друге стране, најближи Вукови сарадници и пријатељи били су огорчени развојем догађаја. Тако је Ђуро Даничић – који је још 1847. године написао приказ Вуковог превода *Новой завети*, али га новине ни у Аустрији ни у Србији нису хтеле објавити, па ће бити објављен тек 1862. године, значи после пуних четрнаест година – до те мере био љут да је упутио једно жестоко писмо Јустину Михаиловићу:

Лијепо пишете да вам је неправо што сте у Маџарској, а не у својој слободној држави – и да вас мрзи што сте у овој вјери, а не у којој паметнијој – и да вас мучи што сте се нашли као члан у овом народу, а не у ком другом – где паметни коло воде... И ја бих волео да смо у слободној држави и у паметнијој вјери, али члан другог којег народа никада не бих пожелео бити.

Ипак, мора се имати и знатнија мера разумевања за поступке Српске цркве, која је своје забране правдала оним што јој је било поверено да бра-

ни, у најтежим околностима туђинских уплива и утицаја – духовни опстанак српског народа.

Велики и мудар човек био је Ђуро Даничић; ипак, у овоме није сасвим у праву. Каква год да је била црква, без ове цркве не би било ни овог народа. Гонећи Вука што се усудио да онако преведе *Свето писмо*, она је сматрала да брани традицију, захваљујући којој је српски народ до тада успео да се одржи (Константиновић 1997: 66).

Хајка на Вуков превод *Новой завети* окончана је наредне, револуционарне 1848. године. У Бечу је 13. марта букнула револуција, а 15. фебруара укинута је цензура па је и Вуков превод био ослобођен забране. Догађаје су, свако из свога угла и разлога, поздравили и Вук и кнез Михаило. У Србији су пак све забране у потпуности укинуте тек 1868. године.

О учествовању полиције, како аустријске тако и српске, у оваквом значајном послу, од кога је пресудно зависило и усмеравање нашег културног развоја и изграђивање нашег националног идентитета, сакупљена су архивска документа, на основу којих је овај догађај у главним цртама већ реконструисан. Највише, и ове архивске грађе, исписао је Алекса Ивић. Љубомир Стојановић је у свом пионирском делу о животу и раду нашег великог реформатора писао и о овим покушајима да се преко полиције онемогући ширење *Новой завети* у Вуковом преводу; неуморни трагалац Голуб Добрашиновић за књигу *Вук пог присмотром полиције*, одабрао је нека документа у вези са овим догађајем и употпунио их драгоценим коментаром (Константиновић 1997: 64).

Како се завршила та знаменита 1847. година? Одласком два значајна Вукова савременика, једног беспошtedног противника, и другог, оданог, али особеног и својеглавог сарадника, пријатеља и побратима:

Крајем новембра била је сахрана ученог путописца и оснивача српског театра Јоакима Вујића (1772–1847), а последњег дана у години умро је историчар и епски песник „Србијанке” Сима Милутиновић Сарајлија, учитељ владара Његоша, велики обожавалац српског војда којем је посветио обимно дело *Трагедија војска Карађорђа*. Обојица су свечано сахрањени на гробљу Светог Марка код Ташмајдана (Димитријевић 2011: 356).

ИЗВОРИ

- Вук, Нови завјет:** *Нови завјет ђоспода нашега Исуса Христа*, превео Вук Стеф. Караџић, Сабрана дела Вука Караџића, књ. 10, прир. Владимир Мошин, Димитрије Богдановић, Београд: Просвета, 1974.
- Вук, Преписка I:** Вук Стеф. Караџић, *Преписка I (1811–1821)*, Сабрана дела Вука Караџића, књ. 20, прир. Голуб Добрашиновић са сарадницима, Београд: Просвета, 1988.
- Вук, Преписка VII:** Вук Стефановић Караџић, *Преписка VII (1843–1847)*, Сабрана дела Вука Караџића, књ. 26, прир. Голуб Добрашиновић са сарадницима, Београд: Просвета, 1993.

ЛИТЕРАТУРА

- Димитријевић 2011:** Коста Димитријевић, *Векови Београда: старобеоградска хроника*, („1847 – Значајна година”), Београд: Прометеј.
- Добрашиновић 1986:** Голуб Добрашиновић, *Вук под присмотром полиције*, Београд: Рад – Вуков сабор.
- Добрашиновић 2012:** Голуб Добрашиновић, *Вук Караџић и Црна Гора*, Подгорица – Београд: Вукова задужбина, Фондација Вукове задужбине Жабљак – Шавник – Плужине.
- Константиновић 1997:** Зоран Константиновић, „Сто педесет година Вуковог *Новог завјета*”, *Даница*, Српски народни илустровани календар за годину 1997, ур. М. Матицки, Н. Милошевић-Ђорђевић, IV, Београд: Вукова задужбина.
- Милићевић 1891:** Милан Ђ. Милићевић, *Кнез Милош у причама*, Београд.
- Милошевић-Ђорђевић 2014:** Нада Милошевић-Ђорђевић, *Ковчежић Вука Караџића*, у: Вук Стефановић Караџић, *Ковчежић за историју, језик и обичаје Срба сва три закона*, Фототипско издање, Приредила и поговор написала академик Нада Милошевић Ђорђевић, Београд: Вукова задужбина.
- Поповић 1983:** Миодраг Поповић, *Памћивек, Српски рјечник Вука Ст. Караџића*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Селимовић 1983:** Meša Selimović, *Za i protiv Vuka*, Sabrana dela u deset knjiga, 5, Beograd: BIGZ.
- Стојановић 1924:** Љубомир Стојановић, *Живот и рад Вука Стефановића Караџића*, Београд: Штампарија „Макарије”.

Boško J. SUVAJŽIĆ

VUK AND 1847

Summary

The year 1847 is considered a crucial year in terms of the triumphant ending of the Vuk's struggle for introducing the national language into Serbian literature, as well as for the revolutionary transformation of the Serbian cultural pattern, and for undivided acceptance of his reformatory and educational ideas. However, 1847 was also a year of Vuk's great temptations.

Keywords: Vuk Karadžić, New Testament, folk language, translation, church ban, Vuk's correspondence.